

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ
PROJEKT PODPORA IMPLEMENTACE DĚTSKÝCH SKUPIN

JAK PEČOVAT V KOLEKTIVU O DĚTI VE VĚKU 1–3 ROKY

2020

Hana Sotáková a Pavla Presslerová

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

#dětskéskupiny

Jak pečovat v kolektivu o děti ve věku 1–3 roky

Cílem této příručky je inspirovat pečující osoby o děti v batolecím věku, jaké aktivity pro jejich všestranný rozvoj osobnosti mohou při své práci s dětskou skupinou využít. Protože dětské skupiny vznikly zejména pro děti do tří let, které ještě nemohou navštěvovat mateřskou školu, cílíme především na ně. Děti se mezi prvním a třetím rokem věku vyvíjejí rychlým tempem, zároveň míra jejich samostatnosti a schopnosti skupinové práce je teprve na začátku. Dalším důležitým faktorem je to, že se jedná o děti výrazně fyzicky i emocionálně závislé na rodině, což musí pracovníci dětské skupiny zohlednit. Právě proto chceme ukázat, že i v dětské skupině se může dítě ve spolupráci s rodinou uspokojivě rozvíjet a můžeme mu v podmínkách dětské skupiny nabídnout repertoár aktivit, činností a všestranně rozvíjejících her.

Kromě popisu jednotlivých her a aktivit považujeme za důležité zastavit se nejdříve krátce u specifik batolecího věku, potřeb dětí, podmínek a přípravy prostředí pro herní aktivity. Navazujeme také na předešlé publikace projektu, zejména pak Adaptační plán (2019) a projekt Podpora implementace dětských skupin (2019), přičemž si klademe za cíl posunout se od zapojení dítěte do skupiny k jeho dalšímu rozvíjení a vytváření bezpečného prostředí pro tento proces.

Cílem této publikace není vyčerpávající „databanka“ možných rozvíjejících aktivit pro děti v batolecím věku, ale spíše strukturovaná inspirace, ukázky z praxe (nebo příklady dobré praxe) a především podpora pro pečující osoby k dalšímu obohacení jejich práce. Budeme jen rády, pokud budou samy pečující osoby přicházet se svými vlastními nápady, variacemi aktivit, s kreativními řešeními, improvizacemi v běžných situacích a konkrétních podmínkách své dětské skupiny. Práce, kterou vykonávají, je pro mnoho rodičů nepostradatelná a jen díky nim mohou například udržet životní standard své rodiny. Budeme tedy rády, pokud naše publikace pomůže ve snaze pečujících osob vytvářet prostředí, kam se děti rády vrací.

Hana Sotáková, Pavla Presslerová

Vývojová specifika batolecího věku

Za batolecí věk se ve vývojové psychologii označuje věk dítěte mezi 1. a 3. rokem jeho života. V českém jazyce se nejedná úplně o ideální termín, protože mnoho lidí si pod slovem batole představí spíše lezoucí dítě, které chůzi po nohou ještě nepraktikuje. Přitom mezi prvním a třetím rokem věku dítěte dochází k výraznému rozvoji hrubé i jemné motoriky, řeči i osobnostnímu rozvoji ve smyslu vývoje vlastní identity. Dítě, které v jednom roce svého věku dělá první krůčky za doprovodu slovníku o pár krátkých slovech, se do tří let věku posune tak, že je schopno běhat, skákat, kopat do míče a své aktivity dokáže doprovodit oblíbenou říkankou. Zároveň si však musíme uvědomit, že v tomto období můžeme zaznamenat velké odchylky v individuálním vývoji jednotlivých dětí, které ještě nemusí znamenat opoždění či variabilitu vývoje. Zohlednění individuálních odchylek je tedy základem přiměřeného a chápacího přístupu.

Přesto, že jde o jedno vývojové období, budeme v této publikaci často pracovat s rozdělením batolecího období do dvou etap, stejně jako to dělají odborníci zaměřující se na vývojovou psychologii (srovnej např. Thorová, 2015 nebo Splavcová & Kropáčková, 2016). Právě proto, že vývoj dítěte je v batolecím období poměrně rychlý a kvalitativně rozličitelný, považujeme za nezbytné vydělit dvě věkové skupiny: 1–2 roky a 2–3 roky (Splavcová & Kropáčková vydělují terminologicky mladší a starší batole). Další důvod je i praktický, jelikož mnohá legislativní i metodická vymezení se vztahují k situacím, kdy dětskou skupinu navštěvují děti mladší dvou let. Ta se zabývají problematikou personálního zabezpečení přímé péče, přes technicko-architektonické řešení prostor dětské skupiny, až po počet dětí v jedné dětské skupině. Zároveň připomínáme, že vývoj každého dítěte je individuálně specifický, proto je třeba vnímat následný přehled psychomotorického vývoje jako orientační.

Než přejdeme k jednotlivým oblastem rozvoje dětí, rádi bychom zdůraznili určité obecné principy práce s dětmi v raném věku, na které upozorňujeme už v Metodice pro poskytovatele nebo Adaptačním programem. Tyto principy jsou:

- Bezpečné prostředí (zejména z hlediska emocionální jistoty a zázemí)
- Předvídatelnost prostředí (jasná struktura času i prostoru, opakující se aktivity, rituály)
- Přiměřenost přístupu (naladění se na dítě, jeho potřeby a tempo; flexibilita podle potřeb dítěte)

- Přiměřenost podnětů a míry podpory (vhodná volba pomůcek a aktivit, zohlednění vývojových milníků – co by dítě mělo zvládnout v daném období)

Budeme reflektovat především tři základní oblasti rozvoje dětí batolecího věku: oblast motorických schopností a dovedností, oblast kognitivního vývoje a v neposlední řadě i oblast sociálně-emoční. Všechny tři jsou stejně důležité a v raném věku provázané, ale tato strukturace nám pomůže pochopit některé zákonitosti vývoje, ale také přemýšlet o tom, jak volit hry a aktivity v dětské skupině s ohledem na komplexní rozvoj dětí.

A. Motorický vývoj

Nejprve se zastavíme u tématu, které je u pozorovaného dítěte poměrně snadno viditelné, hodnotitelné – úroveň motorického vývoje. Tato oblast je rovněž tématem, které je i u rodičů batolat předmětem pravidelné „diagnostiky“, sledování pokroků, někdy dokonce i zdrojem nejistot, zda jednotlivé milníky vývoje probíhají tak, jak mají. V rámci dětské skupiny, kde může být přítomno i více dětí batolecího věku, může být tento aspekt i předmětem pro srovnání. Zde vidíme roli pečujících osob jako velmi významnou a podpůrnou. Mohou zbavit rodiče zbytečných nejistot. Při komunikaci s nimi je tedy dobré se zaměřit především na pokroky konkrétního dítěte, nikoliv na srovnání úrovně psychomotorického vývoje mezi jednotlivými dětmi.

Obecně můžeme hovořit o rozvoji jemné a hrubé motoriky. Jemná motorika se týká rozvoje úchopu předmětů, ovládnutí jednotlivých prstů. Jedná se tedy o způsob, jakým dítě uchopuje např. hračky, jak dokáže manipulovat s drobnými předměty. To je také velmi důležité pro koordinaci oko – ruka, kde můžeme postupně sledovat významný posun, zaznamenanatelný u aktivit, jako je například stavění věže z kostek, což se stalo i metodou sledování vývoje (viz vývojové tabulky Langmeier & Krejčířová, 2003). Zvláštní zřetel je pak ve vývojové psychologii kladen na rozvoj grafomotoriky, rozvoje dětské kresby, o jejíchž počátcích v batolecím období již také můžeme hovořit. U jemné motoriky je také významné spojení se smyslovým vnímáním, zejména se zrakem. Blíže odkážeme čtenáře na běžně dostupné publikace vývojové psychologie (např. Thorová, 2015; Vágnerová, 2012; Langmeier & Krejčířová, 2003).

Hrubá motorika se pak týká rozvoje pohybu dolních končetin, pohybu paží a celkové koordinace pohybů. Zjednodušeně řečeno, tato oblast sleduje zejména vývoj lokomoce – chůze, běhu, překonávání překážek apod. Ve věku dětí od jednoho do tří let je tato rovina vývoje velmi dynamická a rozvoj jemné a hrubé motoriky lze začlenit téměř do všech sfér denního programu a režimu v dětské skupině. S motorikou

souvisí i vývoj řeči (podrobně se o něm zmíníme v kognitivní oblasti), respektive obratnost mluvidel. Mnohé logopedické studie upozorňují na fakt, že vývoj řeči blíže souvisí s mírou pohybu daného dítěte. Často u dětí, kde péče o ně zahrnuje cílené logopedické intervence, pomohl i pravidelný a častý pohyb. Děti se motoricky vyvíjejí i při aktivitách, které nemusí na první pohled být naším primárním cílem. Např. při stolování či přípravě na odpolední odpočinek myslíme především na sebeobslužné dovednosti dítěte, přitom u obou těchto aktivit dochází k procvičování jemné motoriky, koordinaci ruka-oko. Takových momentů najdeme během dne nespočet. Téma sebeobsluhy ve smyslu zvládnutí stolování, samostatného jení lžící, vidličkou, později i nožem, pití z hrnečku a také problematiku oblékání považujeme za velmi související také s rozvojem motoriky dítěte. Zároveň lze v sebeobslužných kompetencích batolete vnímat i rovinu jeho sebepojetí, sebevědomí apod.

Proto je i naším cílem poukázat na provázanost každodenních režimových či rutinních aktivit s komplexním rozvojem osobnosti dítěte. Motorický vývoj nepodporujeme pouze aktivitami, které řízeně dětem pro tento účel nabídneme (např. vyhazování kostek do otvorů stejného tvaru či sportovní hra), ale jsou i přirozenou součástí běžného dne v dětské skupině.

Tabulka 1. Motorický vývoj

Motorická dovednost	12–24 měsíců	24–36 měsíců
Chůze a hrubá motorika	Velké individuální rozdíly, první nejisté krůčky, rychlé kvalitativní posuny, chůze do schodů s přísunem nohy, s oporou (ke konci i střídání nohou).	Chůze i pozpátku, běh, chůze do schodů se střídáním nohou, ze schodů s oporou. Dítě kope do míče, hází míčem, snaží se jej i chytit. Dokáže stát chvíli na jedné noze.
Jemná motorika (sebeobsluha)	Zvládá jíst lžící, kolem roku a půl zvládá pít z hrníčku, kolem druhého roku si zvládne vyčistit zuby, nácvik sezení na nočníku, pokusy o vysvléknutí oblečení	Posuny v sebeobsluze, zvládnutí osobní hygieny – umýt si ruce a obličej, utřít se. Dokáže postupně udržet hrníček v jedné ruce, dokáže rozepnout knoflík, obléká si jednodušší oblečení (tričko až kolem 3. roku), obrací jednotlivé stránky v knize. Manipulace s předměty – např. navlékání korálků.
Grafomotorika	První zájem o kresbu, dělá čáry – důležitý je proces, nikoliv výsledek, nahodilé, pohyb vychází z celého těla. Dítě neudrží formát papíru. Úchop tužky ještě dlaňový.	Koordinovanější aktivita – ruka-oko. Postupně ohraničené čáry, kruhové čáranice, pokusy o kolečko, žebřík, sluníčko. U některých dětí již první pokusy o postavu (hlavonožec). Úchop již začíná být prstový.

 Tip

Zařaďte mezi denní aktivity opičí dráhy, tam si děti mohou procvičit více motorických aktivit, spojit je dohromady, překonávat překážky. Zároveň se dají modifikovat podle věku dětí.

Pravidelné a společné stolování, podpora samostatnosti batolat při jídle je výborná příležitost pro rozvoj jemné motoriky. Svou každodenností je také inspirativní pro možnost zaznamenání individuálních pokroků dítěte.

B. Kognitivní vývoj a řeč

Na začátku kapitoly o kognitivním vývoji je třeba zmínit další významnou oblast, která s ním úzce souvisí a kterou lze pobytem dítěte v dětské skupině rozvíjet, a to je **rozvoj smyslového vnímání** (senzorická percepce). Smysly jsou podstatné i pro představivost dítěte, jejich prostřednictvím poznává okolní svět, chápe jej a následně si na něj tvoří vlastní názor. Cílený rozvoj smyslového vnímání slouží dítěti jako klíč k diferenciaci různých předmětů, jejich srovnání, třídění i pojmenování. Můžeme mluvit o smyslové výchově, pomáhá dětem v batolecím věku rozvíjet a prohlubovat smyslové vnímání – zrak, sluch, hmat, čich a chuť.

Rozvoj a zjemňování smyslového vnímání je v batolecím období velmi intenzivní a je předpokladem pro další rozvoj myšlení, řeči, rytmiky, motoriky, ale i např. estetického cítění apod. Batolata jsou již schopna základní analýzy a syntézy vjemů z různých smyslů. A prostředí dětské skupiny je optimálním prostředím, kde je možné jejich rozlišovací funkce ještě více zlepšovat. Rozvoj smyslového vnímání je zásadní pro kognitivní rozvoj dítěte – myšlení, práci se symboly, rozvoj řeči, pozornosti dítěte a dalších složek osobnosti, které jsou zásadní i pro následné pregramotnostní dovednosti spojené například i se školní připraveností. Pro tyto schopnosti a dovednosti dítěte budujeme základ od raného věku.

U zraku rozvíjíme zejména: velikost, tvary, barvy, vzdálenost, prostorovou orientaci.

U sluchu rozvíjíme: rozlišení původu zvuku (např. různé zvuky zvířat, nástrojů, dopravních prostředků), intenzitu zvuku, hlasitost, rytmizaci apod.

U hmatu rozvíjíme: vnímání tvaru, velikosti, struktury a pevnosti materiálu, teploty apod.

U čichu rozvíjíme: rozlišení základních vůní/pachů, libosti, identifikace původce vůně, intenzitu apod.

U chuti rozvíjíme: rozlišení základních chutí, spojení s konkrétními pokrmy či surovinami, poznáváme změny teplot, skupenství....

Rozvoj smyslového vnímání můžeme opět zakomponovat do každodenních aktivit v dětské skupině. K tomuto účelu existuje mnoho speciálních pomůcek (např. senzorický pás, dotykový panel, zvukové pexeso, nahrávky zvuků....). Některé vzdělávací systémy (např. Montessori) mají pomůcky pro smyslovou výchovu velmi propracovanou. Můžeme však efektivně a kvalitně pracovat i s běžnými předměty a hračkami, případně s pracovními listy (u zrakové percepce) a obrázky. Velmi vhodné jsou také přírodní materiály. I u aktivit pro rozvoj smyslů je velmi důležitý slovní doprovod pečující osoby, pojmenování.

U batolat však musíme při rozvoji smyslového vnímání postupovat trochu jinak než u dětí předškolního věku. Právě pro jejich omezenou schopnost koncentrace pozornosti, bychom měli postupovat např. při rozlišování tvarů či barev od volby mezi 2 tvary či barvami, nejlépe kontrastního typu apod. Příliš velké množství prvků na třídění je pro batolata velmi náročné a úkol by pro ně mohl být zdrojem frustrace a obav, že neobstojí, ale i únavy. To platí zejména pro mladší batolata mezi prvním a druhým rokem. Ta ještě neumí často rozlišení pojmenovat, ale mohou s předměty manipulovat, ukazovat na ně. Starší batolata již můžeme více motivovat i k slovnímu doprovodu (např. i formou opakování).

Řeč je jedním z charakteristických znaků vývoje dítěte v batolecím období, dítě začíná produkovat první slova, díky čemuž postupně začíná chápat také jejich komunikační význam. V neposlední řadě mu řeč a slova postupně umožňují přemýšlet o věcech, aniž by s nimi bylo v bezprostředním kontaktu. Dá se tedy říci, že vývoj řeči je klíčový pro vývoj myšlení dítěte a jeho socializaci.

Pro rozvoj řeči i kognitivních schopností je velmi důležitým procesem napodobování. Díky němu se dítě učí novým dovednostem, **pozoruje** osoby a svět kolem sebe, snaží se **napodobit** to, co je pro něj atraktivní, rozvíjí se díky sociální interakci. Stává se "aktivním experimentátorem". Senzomotorická manipulativní činnost (nakládání s předměty, vkládání předmětů do úst) se rozvíjí do zkoumání následnosti nebo příčiny a následku, dítě vyhledává aktivity jako je stavění věže z kostek a její bourání, házení předmětů a sledování dopadu. Díky tomu se dítě přesvědčuje o svém vlivu na okolí, o kontrole určité činnosti, k čemuž dospívá právě opakováním činnosti stále dokola. Mezi 18. a 24. měsícem na to navazuje stádium symbolického uvažování, dítě je schopno **aha-zážitku**, dokáže vyřešit situaci/problém v mysli bez toho, aby postupovalo opakovaně metodou **pokus-omyl** (dokáže si například neomylně přisunout hračku, na níž nedosáhne, pomocí tyčky, kterou má v ohrádce). Takovým chováním nám dává batole najevo, jak se rozvíjí jeho myšlení. (Thorová, 2015)

Postupně se stávají jeho aktivity více záměrné a můžeme je charakterizovat touhou objevovat svět. **Dítě prozkoumává** své okolí, vytahuje věci ze zásuvek, snaží se vylézt na předměty, jako je např. nábytek, zajímá se o zvuky, tvary, texturu věcí. Tomu jsou přizpůsobeny i hračky pro toto období, které nabízejí prostor k manipulaci a propojování informací o světě. Například po zmačknutí tlačítka vyskočí panáček nebo hračka vydá zvuk typický pro určité zvíře, či zahraje jednoduchou písničku. Mladší batole mohou na začátku takové experimenty i polekat, to starší si je již záměrně vybírá, má své oblíbené a předvídá, co se stane, když hračku spustí. Důležitý je také fenomén potřeby poznávat, kdy dítě přistupuje k novým hračkám tak, že se snaží je zcela poznat, ale jakmile se mu to podaří, hračka ho přestává zajímat a pokračuje k dalším, novým zážitkům. Po nějakém čase se ale rádo k hračce vrátí a znovu si ověří, že

vše funguje stejně. **Dostatek podnětů** a hraček je tedy pro rozvíjení kognitivních schopností důležité, nicméně jak upozorňuje Matějček (2005), **není žádoucí dítě zahlcovat**, ale spíše navazovat na jeho aktivitu – snahy o vytvoření tzv. “super-baby” pomocí maximální stimulace dítěte v různých oblastech narážejí na zákonitosti fungování centrální nervové soustavy a její momentální kapacity. Přístup pečujících osob by tedy měl být rozvíjející, ale neměl by ubíjet přirozený potenciál batolete a jeho aktivitu.

Jak již bylo uvedeno, rozvoj řeči a komunikace je v daném období klíčový a výrazně stimuluje rozvoj rozumových a sociálně emočních schopností. Dítě se posouvá od prvních slov,¹ jimiž označuje konkrétní předmět či osobu, k jednoslovným a dvouslovným větám. Ty již označují jednoduché děje (máma pá, auto brm) a dítě pomocí nich dokáže komentovat události, popisovat, “vyprávět”. Jakmile pochopí, že díky slovům, která produkuje, mu okolí lépe rozumí, může si říct o určitou věc (ham), objevuje se slovníkový spurt. Tedy začíná se skokově rozvíjet **slovní zásoba** a komunikace s okolím. Toto období by se mělo běžně objevit u batolat mezi 18. a 30. měsícem. Jak je patrné, můžeme zde najít mezi dětmi velké rozdíly, což může souviset s mnoha faktory, např. osobností dítěte nebo potřebou komunikovat (zde pozor, někdy rozvoj řeči mohou zpomalovat i velmi starostlivé maminky, které všechny potřeby dítěte uspokojí ještě dříve, než je dítě stačí vyjádřit).

Pro stimulaci řečového vývoje můžeme popisovat činnosti, které s dítětem vykonáváme, věci v jeho okolí (dá se velmi dobře dělat i se skupinkou dětí) a samozřejmě také s dítětem na přiměřené úrovni komunikovat. Někdy se stává, že více mluvíme o dítěti než s ním. Můžeme využít například prvky “řízené samomluvy”,² kdy vlastně nahlas říkáme to, co se nám děje v mysli. Matějček zase mluví o “řečové ozvěně”, navazujeme na to, co dítě říká, opakujeme to (Matějček, 2005). Nezastupitelnou pomůckou jsou také obrázky nebo piktogramy a knížky, kde můžeme propojovat věci s konkrétním slovem, pojmenováním. Postupně můžeme také přidávat další znaky spojené s danou věcí (“To je kráva, kráva dělá bů. Auto jezdí a dělá tůtů”). Správný řečový vzor je důležitou součástí rozvoje řeči, ale dítě může slovo vyslovovat ještě nesprávně (fyziologická patlavost) či ho nahrazovat idiomorfem a neznamená to problém. Jednoduše motorika mluvidel není zatím dokonalá nebo dítě preferuje svá slova. Pečující osoba by to měla přijmout, ale sama poskytovat správný řečový vzor. Problém by nastal až v případě, kdy by vývoj řeči nepostupoval, dítě nerozumělo jednoduchým slovům nebo řeč nepoužívalo komunikačním způsobem, a to za předpokladu, že takové projevy jsou dlouhodobé. Vždy bychom měli mít na paměti,

---

1. Patří sem i idiomorfy, tedy slova, která si batole samo vytvoří pro určitou věc a kterým rozumí často pouze rodiče či pečující osoby.

2. Tuto techniku pro rozvoj řeči popisuje ve své knize Myslet nahlas – mluvit nahlas R. Feuerstein (Feuerstein et al., 2017)

že vývoj má individuální charakter. Mezi druhým a třetím rokem života dítěte se pak dále rozvíjí mluvení ve větách, můžeme ho stimulovat tím, že slovní vyjádření dítěte zopakujeme a použijeme ve větě (např. dítě ukáže na auto a řekne: "Auto", my na něj navážeme a řekneme: "Je to auto."). Dítě postupně lépe pomocí řeči vyjadřuje svou libost a nelibost, sdílí s námi své zážitky, a dokonce využívá řeč pro regulaci svého chování. Mluví pro sebe a samomluvou ("Nenene", "Tyty") se snaží své chování ovlivnit zejména v situacích, kdy ví, že dělá něco, co by dělat nemělo (jde k zapnuté troubě). Je to zřejmý doklad toho, jak je rozvoj řeči důležitý i pro sociálně-emoční vývoj (viz níže).

Dítě v batolecím období začíná chápat, že dvojdimenzionální obrázek reprezentuje určitou věc (začnou ho zajímat obrázky v knížkách), postupně také na přelomu mladšího a staršího batolecího období dokáže chápat celistvost předmětu (využíváme to při skládání jednoduchých puzzlí). K typickým oblastem rozvoje kognitivních schopností v batolecím období patří již zmíněné rozlišování tvarů a barev. Manipulací s předměty batole objevuje, že různé tvary u předmětů jsou spojeny s různými vlastnostmi (kulaté se dobře kutálí). To mu pomáhá lépe se orientovat ve světě kolem sebe, strukturovat ho. (Thorová, 2015) Ve starším batolecím období svou zkušenost obohacuje pomocí otázek: "Co je to?", "Co dělá?" Cílem hry, činnosti dítěte je tedy získávání informací o světě a orientace v něm. K tomu, aby toho bylo schopné, potřebuje bezpečné prostředí, hranice, stálost a jistotu, kterou mu poskytuje dospělý (rodič či pečující osoba), o tom již více v následující kapitole.

Tabulka 2. Vývoj řeči

Oblasti řeči	12–24 měsíců	24–36 měsíců
Lexikální rovina (slovník)	První slova, na konci se slovní zásoba rozroste na zhruba 200 slov (velmi individuální, některé děti začínají produkovat první slova až před druhým rokem a jejich slovní zásoba může čítat třeba 10 slov)	Výrazný nárůst slovní zásoby.
Syntaktická rovina	Jednoslovné a dvouslovné věty	Rozvité věty, popis věcí, událostí. Vyskytují se dysgramatismy (např. špatné skloňování slov)
Sémantická rovina	Dítě rozumí základním slovům a jednoduchým pokynům ("Dej mi lahvičku"; "Udělej malá."; "Přines si boty.")	Porozumění slovům se rozvíjí a dítě slova pružněji používá.

 Tip

Doprovázejte důležité denní činnosti, rituály (čištění zoubků) jednoduchou říkankou, propojíte tím rozvoj řeči i aktivity, děti si je díky rytmizaci lépe zapamatují a rychleji se danou činností naučí.

C. Sociálně-emoční vývoj, vzdor a jeho význam

Dítě je v batolecím období stále výrazně emocionálně závislé na blízkých osobách (především a nejčastěji na rodině). Postupně se díky rozvoji motoriky stává sice fyzicky více nezávislé, ale teprve si začíná lépe uvědomovat sebe sama jako samostatnou bytost a potřebuje k tomu často bezpečí náruče blízké osoby, vůči níž se může vymezovat. Po období úplné závislosti v kojeneckém období se tedy dostáváme k tzv. separačnímu procesu, kdy se probouzí osobnost dítěte a dítě se postupně psychicky odděluje od rodičů. Je třeba podotknout, že daný proces probíhá po celé batolecí období a typicky se uzavírá až mezi 2. a 3. rokem, kdy dítě zvládne být po určitou dobu bez rodičů, aniž by to pro něj znamenalo psychický otřes. Kdy přesně k tomu u dítěte dojde, ovlivňují faktory jako například přístup rodičů, počet sourozenců a sourozenecké pořadí, temperament dítěte atd. Paradoxním faktem zůstává, že dítě, u něhož proběhl separační proces žádoucím způsobem, může při nástupu do institucionálního zařízení vykazovat více náročné chování než dítě na začátku tohoto procesu (1–2 letě), viz Adaptační program (2019).

Další typickou součástí emocionálního vývoje je rozvoj identity dítěte, lepší uvědomování si svého já, což často provází období vzdoru (většinou mezi 2. a 3. rokem). Projevuje se nadužíváním slova "ne", častým prosazováním vlastních zájmů provázených slovy jako "já", "sám", "moje". Jde o období, kdy si batole vymezuje své já, dává nám tím najevo svou existenci ve světě. Pro zvládnutí období je nezbytné citlivé nastavení přiměřených hranic a pravidel, ty pomáhají dítěti orientovat se, cítit se bezpečně a svobodně. Nejde nám o to zabrzdit rozlet dítěte, ale připravujeme ho na život ve společnosti. Proto se můžeme setkat s tím, že se hranice a pravidla mohou v různých společnostech lišit.

S předchozím tématem úzce souvisí také omezená schopnost dítěte kontrolovat své emoce a afektivní stavy. Naučilo se již sice rozpoznávat základní emoce, ale často ještě neví, jak s nimi nakládat, a pokud se jeho pocity dostanou do negativního afektivního stavu, neumí ho regulovat. Tzv. "vzteky" tedy nejsou snahou zkazit rodičům či pečujícím osobám den, ale neumělou snahou dítěte dosáhnout nějakého cíle, což může vést k zahlcení emocemi. Klíčový je zde klidný empatický přístup pečovatelů, jasné hranice, verbální vysvětlování a snaha podobné afekty korigovat již v začátcích. Ovšem neznamená to rezignovat na hranice a pravidla, jen abychom afektu předešli a dítěti vyhověli! (srovnej Thorová, 2015; Matějček, 2005)

Základem práce pečující osoby v dětské skupině by tedy měla být láskyplná výchovná péče, která si neklade za cíl nahradit rodinu, ale dává dítěti možnost cítit se podobně bezpečně.

Tip

Zařadte do programu (třeba i dvakrát denně) čas, kdy si zpíváte, čtete, posloucháte písničky a děti mají prostor se přijít pomazlit (zejména u mladších batolat). Můžete také využít plyšovou hračku, která se stane vaším "maskotem" a jejímž prostřednictvím budete pracovat s různými emocemi ("Kulík je rád, že je s kamarády, má radost, až skáče"; "Kulík se špatně vyspal, potřebuje pohladit, aby mu bylo líp...")

Pokud má dítě problémy se zvládnutím odloučení od rodičů, využijte vizualizaci. Vizualizujte dítěti program dne (sloupec jednotlivých aktivit) a na jeho konec dejte fotografii rodiče. V průběhu dne můžete pak můžete po splnění aktivity obrázky odebírat, aby dítě vidělo, jak se příchod rodiče blíží.

Stručně ještě zhodnotíme další výrazné aspekty fungování dítěte batolecího věku, o nichž jsme se v předchozí části zmínili jen okrajově, ale které mohou být klíčové pro pochopení chování dětí.

- Velká role učení nápodobou, imitací vzoru

Vzhledem k nedostatku vlastních zkušeností se dítě snaží využít vzor lidí kolem sebe. Napodobuje jejich chování, učí se tak novým dovednostem. I z tohoto důvodu je důležité, abychom mu umožnili nahlédnout naše postupy a přemýšlení, ať již "hlasitým myšlením" či jasnými, strukturovanými reakcemi.

- Egocentrická perspektiva dítěte

Dítě v batolecím období vnímá svět kolem sebe svými očima a nedokáže nahlédnout, že perspektiva ostatních může být odlišná. Neumí se tedy přizpůsobit potřebám ostatních (své potřeby nadřazuje), což se odráží například v tom, že děti nejsou schopné spolupracovat, hrát si kooperativně. Můžeme však svým přístupem, vzorem v sociálních interakcích vývoj porozumění druhým stimulovat. Egocentrickou perspektivu dítě běžně opouští až kolem 4. roku života.

- Rozvoj sebeobsluhy a osobní hygieny

Jedním z klíčových témat batolecího věku je rozvoj samostatnosti v mnoha různých oblastech. Akcentuje se zejména autonomie v oblasti osobní hygieny, kdy dítě postupně ovládne své vyměšování a dokáže jej

vědomě řídit. Podle Matějčka (2005) do tohoto stadia dítě dozrává kolem 2. roku života, v dnešní době známe mnoho různých přístupů k tréninku osobní hygieny, to však již přesahuje obsah této příručky.

Celkově můžeme mluvit o rozvoji návyků, které souvisí s životem dítěte ve společnosti. Kolem prvního roku života se dítě učí samostatně jíst a pít. Dále se zaměříme na samostatné oblékání, mytí rukou nebo čištění zubů.

- Uspokojení potřeb batolete

Období raného vývoje dítěte (období do 3 let) je charakterizováno velkou potřebou stálých, emocionálních (láskyplných) vztahů, proto bývá psychology doporučováno, aby dítě zůstalo co nejdéle ve výhradní péči rodiny (Šulová, 2010). Ne vždy je to však možné či žádoucí z mnoha různých důvodů. Uspokojování psychických potřeb (emocionální vztah, fyzická blízkost, předvídatelnost reakcí) bychom však měli mít na paměti stejně jako potřebu poznávat.

Uvedené aspekty rozvoje dítěte v batolecím věku se promítají pochopitelně i do jeho každodenních aktivit, schopností i vnitřního prožívání. V zásadě je třeba při jakékoliv řízené aktivitě s batolaty v dětské skupině brát tato specifika na zřetel, vnímat jejich roli při plánování aktivit, které by měly děti v tomto věku rozvíjet především komplexně, senzomotoricky, kognitivně i emočně.

Nestandardní vývoj v batolecím věku. Na závěr bychom rádi zmínili možné znaky problémů ve vývoji, především proto, že včasná detekce problému může pomoci předejít jeho rozvinutí, "nastartovat vývoj" či předejít vzniku závažnějších problémů. Jak uvádí Thorová (2015), měli bychom se zaměřit především na následující oblasti:

- produkce řeči (kolem druhého roku nepoužívá dílčí slova nebo se dále nerozvíjí slovní zásoba, posléze nespojuje slova do vět)
- komunikace (nepoužívá gesta, nekomunikuje funkčně – pouze opakuje poslední slyšené)
- nerozumí řeči (nereaguje na jednoduché pokyny)
- nesdílí radost s druhou osobou, nesnaží se získat její pozornost
- nezajímá se o vrstevníky, nerado se zapojuje do společných aktivit (někdy se tomu i aktivně brání)

- má výrazné problémy v oblasti hrubé motoriky a koordinace pohybů
- zájmy dítěte jsou úzké, stereotypní (soustředí se na určitou oblast), nehraje si s hračkami běžným způsobem, ale pouze je roztáčí či řadí

Pokud podobné projevy zaznamenanáme, sledujeme nejprve jejich trvání a intenzitu. Nemusí totiž vždy znamenat problémy ve vývoji, ale mohou souviset s událostmi v životě dítěte nebo jsou součástí vývojové fáze. Pokud ale přetrvávají nebo je jejich intenzita nápadná, měli bychom citlivě informovat rodiče a probrat s nimi možnosti dalšího postupu (mělo by nás zajímat, zda obdobné projevy zaznamenali i v domácím prostředí; zda je možné identifikovat příčinu nezvyklých projevů atd.). Společným cílem by měl být zdárný vývoj dítěte.

Význam hry v batolecím věku

O významu hry pro rozvoj dítěte bylo publikováno mnoho studií. Velká část z nich se ale koncentruje až na předškolní věk (cca 3 – 6 let), kdy tato etapa získala atribut zlatého věku dětské hry. I u dětí mladších tří let však hra přináší v jejich životě velmi významné benefity pro komplexní vývoj osobnosti i socializaci. Hra tedy rozvíjí jeho individuální dovednosti, ale rovněž stimuluje sociální a emoční stránku osobnosti. Pro děti v batolecím období je i v oblasti her významné téma nápodoby, konkrétní manipulace s předměty i experimentování, fantazijní představy, možnost vyjádření emocí i prostor pro řečový doprovod.

Hra (ať již řízená či neřízená) mívá u mladších batolat do dvou let věku ještě velmi individuální, respektive nekooperační charakter. Mluvíme o paralelní hře, kdy si děti hrají spíše vedle sebe než spolu. Mezi dětmi sice dochází k interakcím, místy i s afektivním doprovodem, ale spíše si hrají samostatně, interakce se většinou týká společného zájmu o hračku či předmět. Ke kooperaci potřebují řízení/facilitaci ze strany dospělého, bez čehož se v dětské skupině neobejdeme. Vždy by měl zůstat prostor k volné hře dítěte, kde můžeme sledovat jeho vývoj (nakládání s hračkou, schopnost učit se při opakovaných činnostech s hračkou atd.)

Prvky spolupráce při hrách můžeme vidět až u starších batolat, kolem dvou a půl let již u některých dětí (zvláště těch, které jsou i po řečové stránce vyspělé a jsou i osobnostně extrovertněji orientováni) můžeme pozorovat první pokusy o spolupráci ve skupině.

Jaké faktory je třeba sledovat při hře batolat?

- Cíl hry (stanovení cíle hry a následné vyhodnocení jeho naplnění)
- Počet dětí ve skupině a jejich věk
- Nabídka pomůcek, hraček (zásada přiměřenosti, nezahlit předměty, prostor pro fantazii a představivost dítěte...)
- Nakládání s hračkou (zda si dítě hraje s hračkou funkčně, destruktivně, zda hračku prozkoumává, hraje si stereotypně)
- Bezpečnost prostoru – (herna, venkovní prostor apod.)
- Preference samostatné hry či hry s vrstevníkem (sociální schopnosti dítěte)
- Míra/potřeba řízení aktivity ze strany pečující osoby

Aktivity pro děti v batolecím období

Následující kapitola již představuje nabídku konkrétních aktivit pro rozvoj různých oblastí osobnosti dětí batolecího věku, které jsou vhodné pro realizaci v podmínkách dětských skupin. Jsme si vědomé, že některé dětské skupiny pracují s věkově homogenními skupinami a některé s věkově heterogenními skupinami, ne všechny aktivity lze využít pro práci s celou skupinou. Chceme však pečujícím osobám nabídnout repertoár aktivit, které mohou využít jak pro skupinové, tak individuální aktivity s batolaty, a především je inspirovat k reflexi jednotlivých činností, sledování jasného cíle aktivit a dodat elán a chuť k inovaci nabídky jednotlivých herních aktivit.

A. Co neopomenout při plánování aktivity?

1, Stanovit si cíl aktivity

- cíl je důležitý pro volbu konkrétní aktivity, jednoduše řečeno, když víme, proč určitou věc děláme, jsme úspěšnější při volbě metody
- jsme také lépe schopni aktivitu připravit, případně opatřit pomůcky

2, Zajistit vhodné a bezpečné prostředí pro její realizaci

- Při volbě aktivity předem předjímáme velikost prostoru, typ prostoru (např. i z hlediska toho, zda jde o prostředí dětem známé či je nové), zda je místo pro danou aktivitu vhodné, jaké má případné překážky, rušivé elementy a jak je lze eliminovat.
- Taková rozvaha nám pomůže lépe nahlédnout na prostor optikou batolat a může nám pomoci optimální provedení aktivity, lépe se soustředit na samotnou činnost než koncentrovat velkou část pozornosti jen na bezpečnost dětí.

3, Zajistit vhodné pomůcky či předměty pro aktivitu, pokud jsou třeba

- Pomůcky jsou v batolecím věku velmi významným pomocníkem. Pomáhají pečujícím osobám lépe dětem zprostředkovat činnost, hru, demonstrovat na ní postup atd. Každá DS disponuje různě širokým repertoárem pomůcek, které lze využít, ale v této oblasti je určitě výborný prostor i pro nápady a iniciativu jednotlivých pečujících osob, lektorek apod.
- Při plánování myslíme i na dostatečné množství pro každé dítě, i na spotřebu (pokud zrovna používáme spotřební materiál typu různých tvořivých a rukodělných materiálů)
- Měli bychom ale mít připravené i takové aktivity, pro které nepotřebujeme žádné speciální pomůcky nebo kde si pomůcky zajistíme s pomocí dětí (například přírodniny na vycházce)

4, Pracovat s časovou perspektivou (délka, část dne, kontext dalších aktivit...)

- u dětí raného věku je třeba počítat s omezenou schopností soustředit se po delší časový úsek, lehkou unavitelností
- zároveň platí, že čím jsou děti mladší, tím je třeba počítat s delším časem potřebným na přípravu, ukončení aktivity

5, Zvolit vhodnou formu motivace dětí k aktivitě

- již sama aktivita by měla mít motivační potenciál, děti nám to usnadňují svou přirozenou potřebou poznávat, zkoušet nové věci, čehož můžeme využít

6, Reflektovat míru dopomoci dětem

- v batolecím věku budou děti naši pomoc potřebovat, pomoc ale neznamená, že budeme dělat aktivitu za ně, důležitá je radost z aktivity, účast na ní, ne výsledek (mějme to na paměti především u výtvarných projektů)

7, Snažit se i během práce dětí slovně doprovázet a komentovat dění

- výše jsme zdůrazňovali, jak významné pro rozvoj řeči a komunikace je komentování toho, co se děje, využívání hlasitého myšlení

8, Individualizovat aktivity s ohledem na individuální potřeby dětí

- individualizovaný přístup se nám může dařit, pokud dobře známe skupinku dětí, se kterými pracujeme, proto si nechme (jak již bylo uvedeno v Adaptačním programu) čas na poznání dětí a jejich potřeb

9, Vyhodnotit míru zapojení dětí při úklidu po aktivitě a podporovat je

- ukončení činnosti (úklid) je její důležitou součástí, považujeme to za jeden z důležitých návyků, který můžeme děti naučit

10, Po skončení aktivity udělat s dětmi její základní reflexi, dát prostor i pro zpětnou vazbu

- u dětí podporujeme zejména vnitřní motivaci a úměrně věku sebehodnocení. Zpětná vazba ze strany dospělého je také důležitá, měla by však být jasná a vztahovat se ke konkrétní činnosti dítěte, všechny děti rády slyší, že jsou šikulkové, ale takováto obecná pochvala postrádá potenciál ke směřování a rozvíjení dítěte

11, Vyhodnotit, zda se podařilo cíl naplnit, identifikovat případné překážky – nedělat rychlé soudy, pokud se aktivita v daný moment nepovede a naopak

- poslední bod je důležitý především pro práci a spolupráci pečujících osob, závěrečné zhodnocení může přinést podněty pro další práci

Co můžeme vyzkoušet?

Aktivity, které volíme pro řízenou činnost u dětí batolecího věku, by se měly zaměřovat na rozvoj dítěte ideálně ve více oblastech. Uvědomme si však, že celá řada běžných aktivit toto splňuje nebo stačí jen přidat slovní doprovod či trochu pozměnit podmínky. Podívejme se nejprve na běžně známé aktivity a jejich potenciál pro rozvoj dětí.

Kolo, kolo mlýnský

- aktivita v sobě spojuje oblast motorických funkcí, koordinaci pohybů, řeči, verbální paměti, časové souslednosti
- je založena na nápodobě, můžeme sledovat, jak se dítě učí
- zároveň se může stát rituálem ranního kroužku a pro děti "oficiálně" zahajovat jejich pobyt ve skupině

Stavění z kostek (nejprve typicky věže, posléze složitější stavby)

- manipulace s předměty, motorika, koordinace oko - ruka, získávání zkušeností o vlastnostech určitého tvaru

- při slovním doprovodu upevňování a rozvíjení slovní zásoby
- zkušenost s příčinou a následkem (když do věže strčíme, zboří se a vždy to funguje stejně, což zejména mladší batolata fascinuje)
- později u složitějších staveb rozvíjení fantazie

Hra s panenkou

- manipulace, koordinace pohybů (dáváme miminko do kočárku, koupeme)
- funkčnost hry s hračkou
- úroveň sociálních schopností dítěte (komunikace s panenkou, napodobování zažitých vzorců chování, reakce na podnět typu: "Miminko pláče...")
- rozvíjení řeči, kognitivních funkcí ("Kde má miminko pusu? A ty máš taky pusu? A já?")

Snažili jsme se ukázat, že jednoduché hry a aktivity můžeme chápat jako aktivity stimulující rozvoj a využít je v rámci běžného režimu dne. Přece jen ale přidáme i další možné aktivity cílené na určitou oblast, přičemž už to, že aktivitu popisujeme či komentujeme, stimuluje další oblasti.

B. Nabídka aktivit podle oblastí rozvoje

Ačkoliv pro lepší přehlednost členíme jednotlivé hry či aktivity podle dominantní oblasti, kterou u dítěte stimulují a rozvíjejí, stále myslíme na skutečnost, že jde spíše o didaktické členění. V reálné situaci podněcujeme více složek osobnosti dítěte, včetně individuálního profitu dítěte – prožívání úspěchu, podněcování zvědavosti, radost z pohybu, schopnosti spolupráce apod. Jednoduše řečeno, i jedna konkrétní aktivita může u různých dětí oslovovat rozvoj různých oblastí jejich individuálního rozvoje, nejen s ohledem na jejich věk.

● **Aktivity pro rozvoj jemné motoriky**

1–2 roky

V tomto věku je rozvoj jemné motoriky a úchopu velmi dynamický. Roční až dvouleté děti mohou působit jako neobratné, s nepřesnou snahou něco vzít, manipulovat s předměty. Je to však jen náš úhel interpretace. Malá batolata jsou velmi fascinována svými manipulativními kompetencemi, mají potřebu opakování, co nejkonkrétnější vyzkoušení si zacházení s předměty a materiály. Zjevné je i počínající schopnost třídění, cílený přesun předmětů apod.

Co můžeme vyzkoušet?

Pro většinu aktivit pro rozvoj jemné motoriky budeme potřebovat nějaké pomůcky, materiál. Je třeba také počítat s velkou časovou variabilitou v časovém plánování. Je možné, že vybraná hra bude trvat pouhých pár minut nebo naopak u ní i malá batolata vydrží mnohem delší dobu, než jste původně předpokládali. V plánování aktivit je také třeba počítat s přípravou místa, hygienou, zajistit bezpečí (riziko vkládání materiálu a magnetů do úst), přípravou dětí (např. zástěrky proti umazání) i času na úklid po skončení a hygienou dětí. I tyto rutinní kroky vedou k rozvoji a pocitu bezpečí a pohody batolat.

Práce s modelovací hmotou, hlínou, kinetickým pískem

- Jedná se o velmi oblíbené činnosti, které lze opakovaně využít i jako volnou hru, kdy děti tvoří samy. U řízených aktivit lze opět slovně komentovat tvorbu dětí. Seznamujeme děti s různým materiálem, jako nejjednodušší se doporučuje začínat s modelovací hmotou (plastelíny), které jsou i atestované

pro tento věk (riziko „ochutnání“). Pro děti je důležitý proces tvorby, možnost prohmatání materiálu, změny jeho tvaru, měkkosti atd. Jako vhodné pomůcky pro práci s modelovacím materiálem můžeme dětem nabídnout i vykrajovátko, špachtle, dětské nožičky (plastové či dřevěné). Kromě jemné motoriky rozvíjíme i tvořivost, fantazii, koordinaci ruka-oko, pozornost, jde ukázkovou aktivitu rozvíjející různé oblasti dítěte.

Namotávání klubička

- Rychlá aktivita, kterou můžeme začlenit i do nějakého příběhu. Dítě má za úkol na podklad kulatého tvaru (ale i jiného) namotat provázek (může jít o trochu odmotané klubko provázku, příze, vlny....), dítě kousek namotá. Výhodou této aktivity může být i to, že ji lze dělat skupinově (nabízí se v kroužku), každé dítě namotá kousíček. Opět necílíme na kvalitu provedení, ale na společný prožitek, doprovodný příběh, básnička nebo písnička. Při této aktivitě je třeba hlídat, aby délka odmotaného provázku byla přiměřená, aby provázek nebyl moc dlouhý a různě se nezamotal. Asistence dospělých je při této aktivitě výraznější.

Prstové barvy – kresba prsty, otisk ruky, nohy

- Velmi podobný princip jako při používání modelovacích hmot. Děti zde zapojují i své tělo, pracují nejen prsty, ale pohyb se týká celých končetin. Velmi oblíbené aktivity u batolat, ohmatání si barev, vidět vlastní tah či otisk, je pro ně velké objevování. I u těchto aktivit je třeba pracovat s atestovanými barvami se zvýšenou mírou pozornosti se věnovat přípravě prostoru i následnému úklidu.

Pečení – výroba těsta, válení, krájení, vykrajování

- Tyto aktivity je možné zařadit jak tematicky k různým ročním událostem a svátkům, ale jistě i mimo ně. Velmi podobné aspekty činnosti jako u práce s modelovacími hmotami. Zde je ještě výraznější i výsledek, společná práce a také posloupnost aktivit – od tvorby těsta, po pečení. Opět zapojujeme i více smyslů (od hmatu, zraku, po čich a chuť). Z hlediska rizik je třeba sledovat zvýšené hygienické nároky na práci s těstem.

Trhání papíru

- Jednoduchá a pro batolata zajímavá aktivita. Děti zkusí trhat na drobné kousky papír. Papírky můžeme poté využít jako další materiál pro tvoření (mozaika, sníh, tráva). Variantou je muchlání papíru do kuličky. Tyto činnosti kromě zjemňování pohybů prstů cílí například i na koncentraci pozornosti, rozvoj vnímání příčin a následku. Zde upozorníme na volbu papíru, aby nebyl po roztrhání ostrý.

Třídění předmětů – např. smíchané fazole a těstoviny, šišky a kameny, kostičky a balóčky

- Aktivita, které lze flexibilně začlenit do programu, podle témat, ročního období atd. Úkol má jednoduché instrukce, děti mají za úkol rozřadit dva typy materiálů (tvarů). Více by v tomto věku bylo již příliš náročné. Roční až dvouletá batolata jsou v roli badatelů, výzkumníků velmi ráda, tento typ úkolů se většinou setkává s pozitivní reakcí. Opatrně volíme množství materiálu, co má dítě třídít, aby ho to neodradilo a také typ materiálu – moc malé předměty – riziko vdechnutí či sněžení. Míra supervize dospělých je při této aktivitě větší. Výhodou této aktivity je její velká variabilita. Možno zapojit i při sportovních chvílích, kdy děti běhají k nádobě a po jednom vyndávají konkrétní předmět.

Vhazování předmětů do otvorů

- Typická náplň rozvoje dětí do dvou let věku, pro tuto činnost existuje mnoho pomůcek, které si lze vyrobit. Kromě jemné motoriky celkový rozvoj poznávacích funkcí. Spojení dvoudimenzionálního tvaru s prostorovým předmětem. Lze využít jak při individuálních aktivitách, tak skupinově.

Orchestr – fukání dřívky do rytmu písničky

- Dítě trénuje součinnost úchopu a rytmického pohybu ruky, přesnost pohybu, aby se mu povedlo trefit se jedním dřívkem do druhého. Opět se jedná o velmi komplexní aktivitu rozvoje mnoha oblastí i smyslů.

Stavba se stavebníci, s kostkami

- Aktivita, které mohou být využívány i ve formě volné hry. Manipulace s předměty, cílený pohyb, aby dílky do sebe zapadly, rozvoj dalších oblastí od pozornosti přes představivost po prostorovou orientaci. Viz výše (stavění z kostek).

2-3 roky

Pro rozvoj jemné motoriky mezi druhým a třetím rokem již můžeme cíleněji pracovat i s nabídkou pomůcek, které jemnou motoriku rozvíjejí primárně – pastelky, voskovky, štětec, nůžky, lepidlo. Předměty, se kterými děti manipulují, mohou být i menší.

Stříhání

- První pokusy o stříhání, volíme kulaté dětské nůžky, existují i speciální, které stříhají pouze papír. Začínáme rovnou linií stříhu – např. papír na půl.

Navlékání

- Velmi oblíbená aktivita dětí od dvou let je navlékání korálek či jiných předmětů, třeba na stojan. Začínáme pevnou základnou (např. dřevěná tyč, na kterou navlékáme větší předměty, navlékání korálek je motoricky náročnější, ale lze již určitě zkusit). Velká variabilita možností, způsobů, je vhodné tuto činnost zakomponovat i do sportovních úkolů, pobytů venku i ranního kroužku, kdy každé dítě navlékne jeden předmět.

Malování štětcem

- Kromě úchopu se dítě snaží cílit pohyb, aby se trefilo do barvy a pak provedlo tah, rozvíjíme přesnost pohybů, úchop i koncentraci pozornosti.

Lepení

- Práci s lepidlem lze zařadit i v batolecím věku, volíme opět atestovaná, nezávadná. Dítě si rozvíjí i prostorovou orientaci, přesnost apod.

Pečení – zdobení sušenek, perníčků ....

- S dětmi od dvou let si můžeme troufnout nejen na vykrajování z těsta, ale i na jednodušší zdobení sušenek či perníčků. Velmi oblíbená aktivita, dítě vidí výsledek, zpřesňuje své pohyby na malé ploše. Navíc je aktivita obohacena o chuťovou složku.

Výroba domečku pro zvířátka

- Aktivita, kterou lze provozovat na vycházce či si z vycházky přinést materiál. Děti vyrábějí skupinově (i individuálně) domeček pro zvířátka – z šišek, mechu, klacíků... Lze využít i příběh, tematizovat environmentální témata apod. Tato aktivita mimo jiné rozvíjí fantazii, konstrukční schopnosti dětí, empatii.

Třídění – tvar, velikost, barva

U dětí do dvou let jsme si ukázali, že již můžeme třídit předměty podle jednoho kritéria, u dětí od dvou let můžeme tyto aktivity zařazovat častěji a různě je obměňovat – podle tvaru, ale i velikosti a barvy. Ale stále dáváme pozor na to, aby třídění probíhalo podle jednoho klíče, kritéria. Pro cílenější rozvoj jemné motoriky volíme i menší předměty (např. korálky) – stále je však nutná supervize dospělého.

Hra s maňáskem – krátká dramatizace

- Jemnou motoriku lze rozvíjet i za použití maňáska na ruce. Dítě může např. pomocí vyprávění dospělého doprovázet jeho vyprávění pohybem maňáska, případně samo i krátké pasáže říkat (lze využít i na říkanky či písničky).

„Vyšívání“, zipy, suché zipy, odemykání – aktivity board

- Existuje velké množství pomůcek pro rozvoj jemné motoriky v oblasti sebeobsluhy – zipy, šňůrky, knoflíky, zámky. Např. speciální multifunkční aktivity board.
- Lze doporučit už i pro batolata, klidně i na reálných předmětech – např. velké knoflíky u svetru na panence. Sešívání dvou předmětů pomocí předem udělaných děr, zamykání zámku, zip na kalhotách. Kromě rozvoje jemné motoriky a sebeobsluhy dítě pracuje i na svém sebepojetí, pocitu kompetence.

Magnetické rybičky – chytání

- Oblíbená hra batolat, dítě má v ruce udici a snaží se její konec zacílit k rybě, kterou tak uloví. Lze využít i skupinově, střídání udice.

Výroba lektvaru, polévky

- Zábavné aktivity, kdy děti za pomoci sypání různých ingrediencí, mícháním vytvoří „lektvar“, polévku nebo jiné pochutiny. Zapojujeme více smyslů, rozvíjíme představivost, i koncentraci pozornosti.

● **Aktivity pro rozvoj hrubé motoriky**

1-2 roky

V oblasti rozvoje hrubé motoriky mezi jedním a druhým rokem dochází k velmi rychlým kvalitativním změnám. Velkou výhodou je, že lze opět tyto dovednosti rozvíjet nejen cílenými aktivitami, ale i přirozeným pohybem. Navíc batolata většinou není třeba speciálně motivovat. Rozvoj chůze, koordinace pohybů, obratnosti u nich vyvolává pozitivní emoce. Ideální je také spojení pohybu a rytmyzace.

Senzorický chodník

Chůze po různém povrchu, existují speciální podložky, ale lze si poměrně snadno vyrobit i vlastní (přírodní materiály, písek, oblázky, tráva apod.). Zapojíme více smyslů.

Rozcvička – opakování pohybů dle instrukcí

- Lze zařadit ráno i jako aktivizační aktivitu při únavě nebo předělovou aktivitu mezi jednotlivými tematickými bloky. Volíme jednoduché cviky, které mohou děti napodobit.

Překážková dráha, opičí dráhy

- Velmi oblíbené aktivity. Různá variabilita překonávání překážek (chůze, plazení, lezení vylézání, klouzání, skákání, držení rovnováhy....) je ideální pro komplexní motorický vývoj.

Koulela se brambora (obecně spojení říkadla a pohybu)

- Spojení jednoduchého pohybu s říkadlem, možno realizovat v kroužku, důležité je pravidelné opakování, fixace pohybů i první pokusy o opakování textu.

Molekuly – volný pohyb na písničku, po zastavení písni, si každé dítě stoupne na značku

- Ideální aktivita ve větším prostoru, střídání pohybu a zastavení, vnímání hudby, instrukcí.
- Velká variabilita, děti mohou mít i různé pomůcky (volant, míček apod.). Vždy na signál zastaví, obtížnější varianta – po signálu najít značku a stoupnout si na ní.

2-3 roky

Hlava, ramena, kolena, palce – koordinace pohybů, rytmicizace

- Spojení rytmicizace a pohybu, možnost upravovat tempo. Zábavná a hravá aktivita, vhodná i jako součást rozvíčky.

Koňské závody, ZOO

- Běžíme na druhou stranu místnosti jako koníci, různé variace, děti mohou i vydávat zvuky. Můžeme měnit zvířata, např. rak – chůze pozadu.

Autobus (chůze s volantem, zastavení, když se rozsvítí semafor)

- Podobné jako molekuly, lze spojit s básničkou či písní o autobuse. Rozvoj i dalších smyslů, možnost rozlišení barev.

Kolo, kolo, mlýnský

- Možnost různého provedení, za ruce nebo děti se drží látkového padáku. Blíže viz výše.

Hry s látkovým padákem

- velmi vhodná pomůcka, děti drží okraje, chodí dokola, mohou uvnitř udržet míček různě s padákem hýbat, podbíhat jej.

Lesní skřítci – schovávaná za strom v lese

- Děti se po vyslechnutí příběhu o skřítcích na povel schovají za strom, na další pokyn vykouknou a ukáží se.

Házení s míčem – např. hra se jmény, míček házíme dítěti, které oslovíme jménem

- Aktivity rozvíjející koordinaci pohybů, slovní zásobu i prvky spolupráce, velká variabilita možností. Lze zařadit při ranním kroužku i jako předělovou aktivitu.

Rybičky, rybičky, rybáři jedou

- Aktivita pro větší počet dětí, jeden rybář chytá rybky, které mu běží naproti. Koho rybář chytne, ten se stává spolu s ním dalším rybářem. Doprovodná instrukce: „Rybičky, rybičky, rybáři jedou“. Uvolňující aktivita.

Hry s lanem – přeskokování, podlézání, chůze podél lana apod.

- Jednoduchá pomůcka, která má široké spektrum využití, jak v interiéru, tak venku. Stimulujeme obratnost dětí.

● Aktivity pro rozvoj smyslového vnímání

1-2 roky

I v této oblasti je rozvoj smyslového vnímání součástí komplexního zrání a rozvoje osobnosti batolat. Níže uvádíme několik ilustrativních aktivit, které lze využít i u malých batolat do dvou let věku. U smyslového vnímání přirozeně rozšiřujeme i slovní zásobu dětí, schopnost koncentrace pozornosti a další poznávací procesy.

Senzorický chodník

- Vnímání různých typů povrchů – tvrdost, měkkost, struktura (viz výše).

Poznání předmětu podle hmatu

- Bez užití zraku, předmět je schovaný v krabici, pod dekou apod. Hravá forma, volíme jednoduché, snadno identifikovatelné předměty. Pokud dítě neumí označit předmět slovem, můžeme mít k dispozici 2-3 obrázky, kdy dítě ukáže na ten, který si myslí, že byl schovaný. Předmět poté vyndáme a ukážeme.

Rozpoznání zvuků zvířat

- Dospělý vydá zvuk napodobující zvíře, děti hádají. Mohou zvuk i zopakovat.

Průzkumníci v lese

- Popis předmětu, který mají děti najít v okolí, očichání květiny, ohmatání kůry, mechu, kamene apod. Lze také poslouchat zvuky lesa.

Ochutnávka tajných pokrmů

- Ochutnání se zavřenýma očima (ovoce, pečivo – jednoduché známé chutě)

Najdi v místnosti (něco velkého, kulatého, hračku...)

- Jednoduchá aktivita, kdy můžeme procvičovat různé kognitivní schopnosti (smyslové vnímání, rozpoznávání tvarů, barev, reakce na pokyn). Rozvíjíme zároveň i porozumění řeči, jemnou i hrubou motoriku. Aktivity zahrnující také pohyb jsou u batolat velmi oblíbené.

2–3 roky

Kuchař popleta

- Děti pomáhají opravit popletené názvy ingrediencí, na které si sáhnou, očichají nebo ochutnají. Například o jablku hovoříme, že se jedná o banán.

Třídění (barvy, tvary, velikost)

- Při třídění začínáme vždy dvěma tvary či barvami, ostatní parametry věcí by měly být stejné. Například, pokud třídíme podle barvy, tvar kostek by měl být stejný (modré a červené kostičky). Děti mohou již pracovat i s pojmy malý, velký.

Nemocná paní učitelka

- Paní učitelka může jen šeptat, děti zkouší opakovat slova, která říká. Rozvíjíme i soustředění, zaměření pozornosti, naslouchání druhému, ale i trpělivost (být chvíli potichu).

● **Aktivity pro rozvoj řeči**

Říkaneky, básničky (doprovázíme jimi rituály – ranní povídání, oblékání, mytí rukou)

- Takové aktivity by měly provázet běžný denní program v dětské skupině. Říkaneky můžeme čerpat z literatury (viz seznam níže), ale můžeme si i vymyslet své a využít v nich například název dětské skupiny, jména dětí či plyšového mazlíčka skupiny.
- Ranní kruh s písničkami a říkankami navrhujeme jako stabilní rituál (viz Plán výchovy a péče)

Pojmenovávání podle obrázku, knížky

- Daná aktivita je významná pro rozvíjení slovní zásoby a řeči, je tedy žádoucí ji aktivně zařazovat do denního režimu. Důležité je využívat knihy a obrázky odpovídající vývojové úrovni dětí, mít ve skupině i knihy (leporela, látkové), které mohou děti volně používat.

Jak dělají zvířátka?

- Aktivita vhodná již od mladších batolat, zvuky zvířat vážeme s jejich pojmenováním a postupně můžeme přidávat další vlastnosti (velikost, barva, charakteristika).

Co je to? Co kašpárek schoval?

- Rozvíjíme (ale také sledujeme) porozumění řeči. Volíme jednoduché předměty denní potřeby nebo oblíbené hračky: "Děti, kašpárek schoval do krabice to, čím jíme oběd! Pomůžete mi to najít?" V krabici je pak lžice a dva jiné předměty (měly by být hodně odlišné, např. kladívko a míč), podle věku dětí buď hledají samy nebo vyndáváme předměty postupně a ptáme se: "Je to ono? Můžeme tím jíst? Co s tím děláme?" Povídáme si, k čemu předmět je, ukážeme jeho funkci atd. Podle věku volíme povídání či ukazování činnosti, vše však jednoduše popisujeme pro zjednodušení porozumění a rozvoj slovní zásoby.

Jak jste viděli v předchozí části, velká část aktivit rozvíjí hned několik oblastí najednou a malou úpravou můžeme cílit na určitou schopnost či dovednost. Z tohoto důvodu je důležité plánování aktivity, které nám pomůže si lépe uvědomit, na co vlastně chceme cílit. Pak můžeme k rozvíjení využít i běžné aktivity dne, jako je jídlo, oblékání nebo procházka. Často stačí jen, když je doprovodíme říkankou, obohatíme o vlastní vzor nebo využijeme situaci (třeba změny v přírodě kolem našeho hřiště).

Doporučujeme vytvořit si rejstřík osvědčených aktivit, pomůcek a hraček, který stále doplňujeme a přidáváme tipy třeba pro nové kolegy, kolegyně. Jednotlivé aktivity můžeme využít i ke sledování vývoje dítěte (typické to bývá například u kresby), pokud do jeho "deníčku" či záznamu o vývoji uvedeme i jak a kdy určitou aktivitu zvládlo.

Tento materiál vznikl ve snaze podpořit pečující osoby při práci v dětských skupinách, poskytnout jim nové podněty a pomoci jim porozumět zákonitostem dětí batolecího věku a přístupu k nim. Doufáme, že se nám to alespoň částečně podařilo, že v něm najdete inspiraci a že to přispěje k vysoké kvalitě práce, kterou pečující osoby vykonávají.

Použitá literatura:

Braun, K. (2015). 100 her pro děti do tří let. Praha: Portál.

Gregora, M., & Kropáčková, J. (2016). Vývoj batolete od jednoho roku do tří let. Praha: Grada.

Kohl, M. A. F. (2004). Výtvarné činnosti pro malé děti: [rozzvíjíme šikovnost a tvořivost dětí od 1 do 3 let]. Praha: Portál.

Matějček, Z. (2005). Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada.

Petrů-Kicková, P. (2017). Poznáváme, hýbeme se a tvoříme. Činnosti pro děti od dvou do tří let. Praha: Portál.

Splavcová, H & Kropáčková, J. (2016). Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ. Praha: Portál.

Splavcová, H. a kol. (2019). Dvouleté děti v předškolním vzdělávání III. Aktivity a činnosti. Praha: Raabe.

Sotáková H. & Presslerová P. (2019). Adaptační program pro děti v dětské skupině ws akcentem na věková a vývojová specifika. Praha: MPSV.

Šulová, Lenka. (2010) Raný psychický vývoj dítěte. Praha: Karolinum.

Thorová, Kateřina. (2015) Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál.

Warner, P. (2004). 160 her a cvičení pro první tři roky života dítěte. Praha: Portál.

Další doporučená literatura, kde lze hledat inspiraci:

Brault Simard, L. (2019). Hry pro rozvoj řeči: pro děti od 2 let. Praha: Portál.

Herrmann, Ě. (2017). 100 vzdělávacích Montessori aktivit : doprovázíme dítě při jeho objevování světa. Svojtka & Co.

Klimková, M. (c2013). Jaro, léto, podzim, zima – s touto knížkou rok je prima: písničky, říkadla, hádanky, pohybové hry, výtvarné náměty, pohádky (2., upr. vyd). Powerfield.

Kropáčková, J., & Splavcová, H. (2017). Dvouleté děti v předškolním vzdělávání: od jara do léta. Raabe.
Řebíková Z. (2019). Poprvé do školky. 2., upravené vydání. Plzeň: Miloslav Krist – ArtKrist.
Warner, P. (2009). 333 nápadů pro život s batoletem. Praha: Portál.

Webové stránky s dalšími nápady a zkušenostmi. Ačkoliv je většina určena primárně pro rodiče, mnohé z rad a či aktivit jsou velmi dobře realizovatelné v DS, ať již přímo či po vhodné modifikaci.

<http://www.raabe.cz/aktuality/vyvojova-specifika-dvouletych-deti-aneb-proc-jsou-dvoulete-deti-jine.aspx>

<http://www.raabe.cz/aktuality/rec-podle-veku-co-by-deti-mely-umet-a-jak-je-rozpovidat.aspx>

<https://psychologie.cz/jak-zabavit-batole/>

[https://www.samostatne-dite.cz/blog/vyvoj-ditete-a-jeho-potreby-v-batolecim-veku-1-3-roky-/](https://www.samostatne-dite.cz/blog/vyvoj-ditete-a-jeho-potreby-v-batolecim-veku-1-3-roky/)

<https://www.bystredeti.cz/skvele-detske-hry-2/>

<https://www.babyweb.cz/top-hry-pro-deti-do-tri-let>

<https://mojebetynka.maminka.cz/clanek/7-napadu-na-domaci-hratky-pro-male-mrzoutky>

<https://supermamy.maminka.cz/clanek/pro-zeny-super-mamy-materstvi-hry-pro-deti/483641/jak-zabavit-deti-v-desti-40-skvelych-tipu-ktere-musite-vyzkouset.html>

<https://www.mamaaja.cz/batole/serial-o-vyvoji-pokracuje-uceni-hrou-v-17-a-18-mesici/>

<http://emilkopojdsihrat.cz/>

<https://www.hrajsisnami.cz>

<https://www.mamouhrave.cz/>

Účelová publikace.
Není určena k prodeji na knižním trhu.
Dětská skupina
Vyšlo v roce 2020, první vydání, 34 stran, 1 000 výtisků
Vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí,
Na Poříčním právu 1, 128 01 Praha 2
ISBN: ISBN 978-80-7421-226-0

VYTVOŘENO V RÁMCI PROJEKTU
MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ
PODPORA IMPLEMENTACE DĚTSKÝCH SKUPIN,
REG. Č. CZ.03.1.51/0.0/0.0/15_009/0002266

www.mpsv.cz